

вплив, формують особистість учня, викликають зацікавленість, слугують стимулом у вивченні рідної мови тощо. Лінгводидакти вважають, що цінними можна вважати матеріали, які дають можливість виокремити з них максимум інформації про побудову мовних одиниць, їх значення, особливості функціонування й використання у різних стилістичних контекстах, виражальні можливості [22]. Щодо науково-популярних текстів, то вчені виокремлюють наступні їх функції: поповнення знань про українську мову; засвоєння метамови (термінологічного апарату); формування спеціальних і загальнопредметних умінь та навичок; виховання особистості школяра: його навчально-мовного світогляду, мовного естетичного ідеалу, національної самосвідомості, духовної й емоційної сфер тощо [21, с. 36].

**Висновок.** Таким чином, вивчення статусу, змістових і структурних особливостей *мовної освітньої компетенції* дозволяє розглядати її як загальнопредметну, складне інтегративне явище, сукупність мовних та загальнопредметних знань, умінь і навичок і способів діяльності, а також ціннісних орієнтацій і мотивів навчально-пізнавальної діяльності, сформовану в результаті вивчення предмета «Рідна мова», яка виступає підґрунтям для формування комунікативної компетенції; складається зі знань про систему мови, її структуру, мовні одиниці та правила їх поєднання, оволодіння системою уявлень про мову в усіх її рівнях: фонетичному, лексичному, граматичному; умінь користуватися системою мови на практиці у різних життєвих ситуаціях.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А. М. Мовленнєва компетенція дошкільника як лінгводидактична проблема / А. М. Богуш // Розвиток творчих здібностей дітей засобами мовлення: Зб.наук.праць. – Вип. 11. – Київ - Запоріжжя, 1998. – С.5 – 16.
2. Божович Е. Д. Развитие языковой компетенции школьников: проблемы и подходы / Е. Д. Божович // Вопросы психологии. – 1997. – №1. – С.33 – 44.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [укладач В. Т. Бусел]. – К.: Ірпінь, 2005. – 1728 с.
4. Волкова І. Мовна й мовленнєва компетенції у (психо)лінгвістичній проєкції на методику навчання української мови / І. Волкова // Рідна школа. – 2006. – №1. – С.48 – 50.
5. Вятютнев М. Н. Понятие языковой компетенции в лингвистике и методике преподавания иностранных языков / М. Н. Вятютнев // ИЯШ, 1975. – №6. – С. 55 – 63.
6. Гез Н. М. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований / Н. М. Гез // ИЯШ, 1986. – №2. – С.17– 24.
7. Державний стандарт базової повної середньої освіти // Інформаційний вісник МО і науки України. – 2004. – № 1–2. – 64 с.
8. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкове навчання, 2006. – № 4 (80). – С. 2 – 8.
9. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К.: Ленвіт, 2003. – 261 с.
10. Загнітко А.П. Сучасні лінгвістичні теорії / А. П. Загнітко – Донецьк: ДонУУ, 2006. – 338 с.
11. Зимняя И. А. Лингвopsихология речево́й деятельности. / И. А. Зимняя – М., 2001.
12. Иванов Д. Компетентнісний підхід в освіті. Проблеми, поняття., інструментарій / Д. Иванов, Г. Митрофанов, О. Соколова // Зарубіжна література в школі, 2006. – № 23 (47).
13. Овчинникова И. Г. Языковая компетенция и лингвистические способности / И. Г. Овчинникова, Н. И. Береснева, Л. Н. Дубровская // Лексикон младшего Школьника (характеристика лексического компонента языковой компетенции). – Пермь, 2000. – 312 с. (С.8–18).
14. Пентилок М. І. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах. / М. І. Пентилок – К., 2004. – 400 с.
15. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Рідна мова. 5-11 класи. – К.: Шкільний світ, 2005. – 94 с.
16. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми – Полтава, 2008. – 712 с.
17. Словник української мови. [І. К. Білодід (гол. ред.) та ін.] – Т. IV. – К.: Наукова думка, 1973
18. Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики. – К.: «К.І.С.», 2003.
19. Хомський Н. Роздуми про мову / Н. Хомський / Переклад з англ. – Львів, 2000
20. Хорошковська О. Н. Лінгводидактична система початкового навчання української мови в школах з російською мовою викладання. / О. Н. Хорошковська – К., 1999. – 306 с.
21. Черепанова Л. В. Формирование лингвистической компетенции школьников в основной общеобразовательной школе: теоретические основы. / Л. В. Черепанова: автореф. дис. докт. пед. наук. – М., 2006. – 49 с.
22. Шанський М. М. Що значить знати мову і володіти нею? / М. М. Шанський – М.-Л., 1992. – 192 с.
23. Шелехова Г. Особливості розвитку в старшокласників комунікативно-мовленнєвих умінь (на академічному рівні) / Г. Шелехова // УМЛШ. – 2008. – №7– 8. – С. 24–28.
24. Шумарова Н. Мовна компетенція особистості: соціопсихолінгвістичний аспект: автореф. дис. докт. філолог. наук. – К. – 1994. – 48 с.
25. Янченко В. Д. Пути формирования лингвистической компетенции учащихся на уроках русского языка в средней школе: автореф. дис. канд. пед. наук. – М., 1999. – 18 с.
26. Bachman L. Fundamental Considerations in Language Testing. Oxford: Oxford University Press. 1990. 193 p.
27. Bachman L., Palmer A. Language Testing in Practice. Oxford: Oxford University Press. 1996. 377c.
28. Van Ek. I. A objectives for foreign Language Learning ( vol.1:Scope). Strasbourg: CCC / CE. 1993. 153 p.

The article deals with the determining of the pupils linguistic competence status, its content and structural peculiarities and ways of formation. The accent is done on the determining of the Linguistic competence place in the system of key and subject educational competences and on the correlation of linguistic competence with other components of communicative competence.

**Key words:** competence, educational competences, linguistic knowledge, lexical, phonetic, grammatical, spelling and punctuational abilities and skills.

*Л. М. Паламар*

#### ФУНКЦІЯ НАУКОВОГО СТИЛЮ МОВИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ-НЕФІЛОЛОГІВ

У статті розглядаються окремі аспекти доцільності навчання української мови нефілологів на основі наукового стилю, оскільки такий підхід ефективно сприятиме мовній професійній підготовці студентів.

**Ключові слова:** комунікативність, функція, науковий стиль, мова професії, частотність, комплексність.

Аналіз проблеми підготовки фахівця-нефілолога ВНЗ виявив протиріччя, що характеризують сучасний стан проблеми в ряді країн членів Євросоюзу і в Україні, а саме:

- у соціальному плані: між потребою у фахівцях, здатних застосовувати комунікативно-мовну компетенцію для професійної діяльності на міжнародному рівні і низьким рівнем їхньої мовної професійної підготовки;
- між соціальним замовленням на становлення комунікативно-мовної компетенції молодих фахівців і недостатньою зорієнтованістю ВНЗ на міжнародні стандарти;
- між необхідністю інтегрованої професійної і мовної підготовки студентів і фактичною відсутністю системної інтегрованої мовної освіти та методик для формування комунікативно-мовної компетенції.

Потреби сучасного освітнього простору вимагають значних змін у методиці навчання української мови у ВНЗ України, зокрема на факультетах нефілологічних спеціальностей.

Традиційна система навчання української мови не може повністю задовольнити вимоги сьогодення у вищих навчальних закладах і стає необхідністю впровадження в навчальних процес активних форм і методів, які дають змогу збагачувати лексичний запас студентів, формувати професійні вміння й навички шляхом залучення до інтенсивної пізнавальної діяльності.

Це питання неодноразово порушувалося і декларувалося рядом офіційних постанов Міністерства освіти і науки України, зокрема у національній доктрині розвитку освіти України.

Законодавча база в галузі освіти потребує доробки як у плані організації, так і забезпечення навчальними матеріалами, програмами, навчальними посібниками та підручниками. Все це сприятиме поліпшенню мовної підготовки студентів різних спеціальностей. Удосконалення системи навчання української мови сприятиме успішному формуванню усного й писемного мовлення студентів, яке є запорукою успішної підготовки фахівців до професійної діяльності.

Функція освіти неocenнена: а) вона може розвинути і зберегти потяг до рідної мови саме у процесі навчання; б) створити і розширити мотивацію набуття бажаної професії; в) викликати зацікавленість студентів-нефілологів у підвищенні професійної підготовки взагалі. Важливим навчальним матеріалом, що може успішно виконати цю функцію, стає науковий стиль обраного фаху, що спонукає фахівця до пошуку нових шляхів формування мовних і мовленнєвих компетентностей тих, що вчать у ВНЗ.

Теоретичне осмислення проблеми мовної компетенції розпочав Н.Хомський, його вчення розвинули Ю.Апресян, М.Вятухтнев, І.Горелов, А.Дейкіна, Ф.Новожилова та ін. Всі вони наголошували на тому, що мовна компетентність передбачає і може бути предметом вивчення різних галузей науки, зокрема, психології, психолінгвістики, соціолінгвістики, лінгводидактики та ін.

Проблема створення оптимальної моделі освіти завжди привертала увагу широкого кола вітчизняних дослідників (В.Давидов, Д.Ельпоїн, В.Рубцов та ін.). Вчені шукали раціональних підходів до вивчення мови (П.Блум, Р.Ганьє, Б.Сконнер та ін.). Окремі вчені наголошували на системній моделі освіти (Г.Александров, С.Архангельський, В.Афанасьєв, Ю.Бабанський, В.Безпалько, В.Воронов, Е.Юдін та ін.).

Унаслідок теоретичного аналізу лінгвістично психологічних, психолінгвістичних, дидактичних і методичних джерел було визначено, що вивчення української мови студентами-нефілологами повинно базуватися на науковому стилі, оскільки його функція є домінуючою упродовж усього періоду навчання в університеті і подальшій професійній діяльності.

Оволодіння основами наукового стилю мови є тим фактором, що позитивно впливає на весь навчальний процес. Це методична стратегія стимулювання мислення студентів. Це питання порушували й обґрунтовували у своїх наукових дослідженнях О.Д.Митрофанова, К.Мотіна та ін. На основі фундаментальних досліджень К.Мотіної, Митрофанової О. та інших дослідників наукового стилю можна зробити висновок про його пріоритетність у навчальному процесі студентів-нефілологів, оскільки мова професії є домінуючою. Зміна освітніх орієнтирів, що мали місце у ХХ ст. знайшли своє відображення у методиці викладання української мови, посиленні людинотворчої складової у змісті програмного курсу.

Ученими розкрито механізм – тенденції і умови формування професійно-духовної культури (Є.Артамонова, І.Бех, Б.Братусь, В.Зінченко, В.Нечипоров), комунікативної (О.Мудрик), технологічної (М.Левіна) та ін.

Проте наукового обґрунтовані теоретичні аспекти щодо функціонування наукового стилю не знайшли належного впровадження у навчальному процесі студентів-нефілологів ВНЗ України.

Для сучасної лінгвістики характерна посилена увага до смислової сторони мови, зокрема до стилістики. Тому в основі раціонального навчання мови лежить науковий стиль, який є не лише формою, а й змістом сьогоденних навчальних матеріалів.

З активним впровадженням наукового стилю пов'язана вся професійна підготовка студентів, що починається з відбору спеціальної лексики, словосполучень, структур наукового стилю, характерних для текстів з фахових дисциплін. Ця клопітка робота проводилася з урахуванням принципу частотності, ситуативно-тематичної співвіднесеності, зв'язку лексики з граматичною структурою мови, валентності, семантичної цінності.

Принципами формування та розвитку мовних і мовленнєвих здібностей студентів є принцип урахування безперервного розвитку інтелектуально-креативних, творчих здібностей, принцип, що враховує їхні інтереси, принцип корекції негативного досвіду у навчанні, принцип розвитку чуття мови та логікою аперцепції і відкритого словника.

Важливою складовою навчального матеріалу означеного стилю є професійна лексика, що вимагає клопіткої роботи із словниками, зокрема тлумачними.

Підкреслимо, що весь лексико-граматичний матеріал курсу вводиться на синтаксичній основі через мовні зразки, що забезпечують комплексність у поданні мовного матеріалу і його комунікативність, що є однією з основних завдань під час навчання у ВНЗ.

У відповідних вправах та завданнях опрацьовуються нові лексеми, їх семантизація, досліджуються словотворчі особливості, лексична і синтаксична сполучуваність.

Особливої уваги потребує такий пласт професійної лексики як термінологія – невід’ємний компонент наукового стилю. Робота над термінами включає: розгляд семантичної і словотворчої структури виділеного слова, аналіз дериваційної системи як сукупність словотвірних моделей термінів. Звертається увага на лексико-семантичні і стилістичні особливості термінів. Все сприятиме розкриттю знань студентів про цей важливий пласт лексики. Така робота допоможе розкрити ряд питань термінології і граматики взагалі.

Потребують глибокого вивчення питання утворення термінів тієї чи іншої науки. Особливо частотними є терміни з використанням запозичених основ і словотвірних афіксів, що зумовлені поширенням міжнародних зв’язків у науці і техніці.

Міжнародні терміносистеми сприяють швидкому розумінню даного пласту лексики носіями різних мов. Це корені, афікси (в основному грецькі, латинські). Використовуючи ці елементи, терміни наповнюють групу інтернаціональних, у яких значення і звуковий склад збігаються в різних мовах. В основному ідентичність зберігається найчастіше в українській, російській, англійській мовах. Наприклад, аспірин, сангвініт, дефіцит, діагноз.

Міцне засвоєння понять може здійснюватися, якщо студенти своєчасно і систематично оволодіватимуть необхідним словниковим запасом, пізнають мову науки через засвоєння спеціальних термінів. Це дасть можливість глибше пізнати ту чи іншу галузь науки і свідомо засвоїти її.

Відсутність правильної роботи з термінами спричиняє певні труднощі як в усному, так і в писемному, нерозуміння профільної дисципліни.

Існує багато аспектів функціонального дослідження мови, оскільки „опис засобів номінації відношень між ситуаціями”, як зауважує В.А.Білошапкова є важливішими завданням викладача [4].

Особливий інтерес викликають у студентів структури наукового стилю, що пов’язані з конкретною лексико-смісловою категорією (ситуацією). Синтаксичні структури мають свою специфіку як для гуманітарних, так і природничих наук. Це специфічні кліше, які необхідно виділяти у процесі навчання. Вони допомагають будувати усне й писемне висловлювання, складати тексти та розбирати їх.

Синтаксичні структури наукового стилю є важливим аспектом роботи в аудиторії. Зв’язок структури і того значення, що вона виражає важливо враховувати у процесі навчання мови, оскільки мова вивчається як функціональна система [1]. Необхідно розглядати семантичну структуру речення. Це дає можливість об’єктивно описати синтаксичну структуру як у семасіологічному, так і в ономасіологічному аспекті.

У зв’язку з цим засвоєння синтаксичної парадигми речення є однією з важливих причин оволодіння мовленням, якщо розглядати члени цієї парадигми як будівельні елементи висловлювання.

Методика навчання української мови студентів-нефілологів орієнтується не тільки на системний огляд мови у науці у цілому, але й на опис його характерних рис. Зокрема, для студентів особливі труднощі викликають вираження різних відношень у мові науки, наприклад причинних. Дані відношення мають чимало засобів вираження, які відрізняються різноманітністю семантичних типів різними причинними прийменниками. Вони передають різний характер причин дії (сприятливий, несприятливий, нейтральний), які поза контекстом важко встановити. Звертається увага на частотність структур, їх сполучуваність. Найбільш частотними є сполучення: у результаті, у залежності, у зв’язку, під впливом, завдяки.

Багаторазове повторення таких сполучень дозволяє запам’ятати їх і використовувати на практиці.

Причинно-наслідкові відношення є частотними для наукового стилю і можуть бути виражені простими і складними реченнями. Серед простих речень виділяють самостійні і несамостійні [5].

І тут широкий спектр роботи для студентів-нефілологів. Найпоширенішим є складнопідрядні речення, що потребують детального вивчення.

Значущою одиницею навчального матеріалу є текст наукового стилю мови, де подані мовні компоненти різних рівнів, у їх природньому логіко-ситуативному взаємозв’язку, у єдиному мовленнєвому потоці. Такі мікро і макротексти і є тим матеріалом для навчання наукового стилю певної спеціальності.

За результатами аналізу наукових текстів можна зробити висновок, що кожному підстилю мови науки властиві певні похідні прийменники. Наприклад, прийменник в силу найчастіше зустрічається у текстах з математики, у результаті – у мові хіміків, фізиків, математиків, під дією, під впливом – найчастіше зустрічається в текстах з географії, мовознавства, історії.

Важливо зазначити, що навчальні тексти насичені мовними компонентами різних рівнів у природньому логіко-ситуативному зв’язку, в єдиному мовленнєвому потоці. Вони і є тим необхідним матеріалом, що презентує науковий стиль як основний компонент змісту всього навчального матеріалу.

У процесі навчання звертається увага на співвідношення тексту і речення, їхніх функцій. Розглядаються виділені чотири типи наукового викладу змісту: опис, розповідь, доказ і міркування [2]. Наукові тексти стають необхідною базою навчання монологічного мовлення, що є необхідними у навчальному процесі вже на першому курсі [3] студентами.

У процесі сприймання на слух текстів (лекції) чи монологічного висловлювання з питань фахових дисциплін особливу роль відіграє питання про функціональне навантаження інтонації, яке тісно пов’язане з семантикою, теорією висловлювання і тексту.

Від правильної інтонації залежить розуміння смислу почутого тексту.

Аналіз інтонаційного оформлення усного мовлення, зокрема словосполучень у функціонально-семантичному аспекті, відкриває перспективи творення комунікативно-орієнтованої граматики усного висловлювання – тієї галузі, яка потребує чималих зусиль викладача в умовах білінгвізму у ВНЗ, зокрема східних та південних регіонів України. У створенні комунікативної граматики зацікавлені сьогодні лінгвісти й методисти [4].

Запропоновані вправи, спрямовані на висвітлення особливостей наукового стилю, його лексичне наповнення та синтаксичні структури, які необхідно опрацювати систематично й активізувати. Добираються синтаксичні структури, пов'язані з виділеною логіко-сисловою категорією (ситуацією).

На перший семестр добираються такі структури, які є найчастотнішими у науковому стилі обраного фаху. У навчальних матеріалах другого семестру здійснюється систематизація відібраних структур, що є відображенням певних логіко-сислових категорій.

Запропоновані вправи та завдання спрямовані на засвоєння особливостей мови професії та контроль знань з означеної теми.

Особливої уваги вимагають практичні завдання та вправи, що допомагають засвоїти багатофункціональні особливості застосування наукового стилю. У процесі виконання практичних завдань є можливість перевірити розуміння виділеного навчального матеріалу, умінь аналізувати його зміст, виділяти смислові частини у тексті, головну та другорядну інформацію, скласти питання й план до тексту чи прослуханої лекції.

Вправи, що впливають на розвиток мовленнєвих умінь та навичок і ті, що допомагають проведенню диспутів, конкурсів, екскурсій. Вони стимулюють студентів до активної діяльності.

Активізується на практичних заняттях робота з розвитку навичок письма. Уже на першому курсі студенти вчать конспектувати тексти наукового стилю. Певні труднощі виникають під час конспектування лекції чи тексту. Цей аспект роботи є одним з найскладніших і вимагає особливої підготовки викладача.

Одним із важливих складових компонентів змісту курсу „Українська мова для нефілологів” є культура мови, що забезпечується наповненням культурологічної частини програмного матеріалу. Це невмиручі історичні факти з життя українського народу, художньої літератури, мистецтва викладені українською мовою у наукових текстах. Студенти пізнають красу нашого буття, красу слова. Культурологічний підхід – провідний принцип сучасної освіти. Він визнає культуру одним із основних якісних новоутворень майбутнього фахівця.

Завдяки застосуванню текстів наукового стилю культурологічного напрямку студенти краще сприймають культурні цінності і набувають своєї соціальної визначеності у соціокультурному просторі.

Культурологічний підхід до навчальних матеріалів допоможе засвоїти майбутнім фахівцям цінності й технології, що забезпечують не лише навчання, а й самореалізацію особистості у професійній діяльності.

Текст стає матеріальним виразом духовної культури, джерелом пізнання реальності в її історичному, суспільному й індивідуальному контекстах. Символічні засоби, знаки, тексти, що допомагають людині вступити в комунікацію з іншими, вчені називають мовою культури, яка є універсальною формою осмислення реальності.

Саме наукові тексти найчіткіше виражають реальну картину світу, наповнюючи її духовною красою.

Таким чином, навчання студентів-нефілологів української мови за професійним спрямуванням доцільно здійснювати на матеріалах наукового стилю, пов'язаного з майбутньою спеціальністю студентів. За активного навчального матеріалу здійснюються принципи практичної спрямованості, комунікативності, комплексної презентації мовних і мовленнєвих аспектів. Науковий стиль є надійною мотивацією оволодіння усним і писемним мовленням, що є успішним гарантом успіху у майбутній професійній діяльності.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Золотова Г.А. Очерк функционального синтаксиса русского языка. – М., 1973.
2. Митрофанова О.Д. Научный стиль речи: проблемы обучения. – М., 1976.
3. Лаптева О.А. Русский разговорный синтаксис. – М., 1976.
4. Белошапкина В.А. О принципах описания русской синтаксической системы в целях преподавания русского языка нерусским. Статья вторая // Русский язык за рубежом - № 2 – 1972.
5. Малявін А. Про особливості речень причинно-наслідкової семантики // Збірник наукових праць „Функціонально-когнітивні вияви граматичних структур”. – К., 1998.

The article deals with the aspects of the possibility to teach non-philological students on base of the scientific style, though such trend can help develop their vocation abilities.

**Key words:** communicativist, function, scientific style, professional language, frequency, join-complex.

### НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЛЕКСИЧНОГО СКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (У ЗІСТАВЛЕННІ З ІНШИМИ МОВАМИ)

*З. М. Бичко*

### ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГАРМОНІЇ МИСЛЕННЯ ТА МОВЛЕННЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ АСПЕКТІ

Національна безпека в сьогодиньшому розумінні цього поняттєвого аспекту містить у собі важливий пункт духовно-психічного людського стану, а також суспільства в цілому. Окреме місце тут належить сьогодиньшій молоді, яка, в цілому, мову і мовлення ставить на другорядне місце.

“Споконвіку було Слово, а Слово в Бога було, і Бог було Слово. Воно в Бога було споконвіку. Усе через нього повстало, і ніщо, що повстало, не повстало без Нього” (Ів. І: 1-3). Хіба не знаково, що Вічна Книга світу – Євангелія – насамперед згадує феномен людської мови – Слово! До того ж, не тільки в одній парадигмі. Тут криється, без сумніву,